

ÜHISKONNAÕPETUSE AINEKAVA

gümnaasiumile

1. Eesmärgid:

Ühiskonnaõpetuses omandavad õpilased teadmised, oskused, väärtused ja hoiakud ühiskonnas toimimiseks ning vastutustundlike otsuste tegemiseks. Õppeaine eesmärk on luua eeldused kodanikudentiteedi ja ühiskonna sidususe tugevdamiseks ning aktiivse kodaniku kujunemiseks, toetada dialoogivalmidust maailma erinevalt mõistvate inimeste vahel, samuti õpilase enese teadlikkust maailmavaate küsimustes.

Gümnaasiumi ühiskonnaõpetus peab olema vastavuses tänapäeva sotsiaalteaduste arengu ja ühiskonna vajadustega. Õpilased omandavad sotsiaalse kirjaoskuse, s.o teadmised, oskused ja hoiakud, mida on vaja, et tulla vastutustundlikult toime muutuvast ning mitmekultuurilises keskkonnas. Õppeaine eesmärk on luua eeldused, et kujuneks aktiivne, kompetentne ja vastutustundlik kodanik, kes suudab kohaneda muutustega, oskab ennast arenguga suhestada, oma kodanikupositsiooni kujundada, võtab vastutuse oma otsuste eest ning on avatud uutele ideedele ja elukestvatele õppimisele.

Gümnaasiumi ühiskonnaõpetusega taotletakse, et õpilane:

- 1) mõistab, väärtustab ja kaitseb inimõigusi ja põhivabadusi; austab demokraatia põhimõtteid ja demokraatlikke väärtusi, järgib üldtunnustatud käitumisreegleid, on seaduskuulekas;
- 2) määratleb ennast Eesti, Euroopa ja maailmakodanikuna, teadvustab oma kohustusi ja vastutust kodanikuna; toetab oma käitumisega ühiskonna, kultuuri ja looduskeskkonna jätkusuutlikku arengut ning kavandab teadlikult oma tulevikku;
- 3) austab enda ja teiste inimväärikust, suhtub eelarvamusteta ja lugupidavalt kõigisse inimestesse ning arvestab nende erivajadusi;
- 4) mõistab ja austab oma ja teiste rahvaste kultuuri väärtuslikkust, erinevaid maailmavaatelisi tõekspidamisi (v.a inimsusevastased) ning saab aru kultuuride dialoogi tähendusest ja vajalikkusest;
- 5) märkab, uurib ning seostab ühiskonnas toimuvaid protsesse ja arengut ning aitab võimaluste piires probleemidele lahendusi leida;
- 6) omandab majandusliku mõtlemise alused ning oskuse toimida turumajanduse tingimustes;
- 7) põhjendab ning kaitseb oma seisukohti ja valikuid argumenteeritult ning suudab osaleda arutelus ja väitluses; oskab eristada emotsionaalseid ja poliitiliselt kallutatud hinnanguid objektiivsest tõest; austab igatüüpi õigust isiklikule arvamusele ja sõnavabadusele;
- 8) hangib eesmärgipäraselt ühiskonnaalast teavet erinevatest allikatest, suudab seda tõlgendada, üldistada, kriitiliselt hinnata, talletada ja edastada, järgides seejuures autoriõigust;
- 9) valib sobivad ja loovad meetodid, et teostada ideid, mis toetuvad olukorra, enda suutlikkuse ja ressursside adekvaatsele hindamisele ja tegevuse tulemuste prognoosile ning on kooskõlas püstitatud eesmärkidega.

2. Õppesisu ja õpitulemused

I kursus “Ühiskonna areng ja demokraatia“

1. Ühiskond ja selle areng

1.1. Sotsiaalsed suhted ja institutsioonid

- Rahvastiku sotsiaal-majanduslik jaotus ja ühiskonna kihistumine.
- Rahvusvähemused, vähemusrahvused. Religioosne mitmekesisus.
- Haridus sotsiaalmajandusliku staatuse tegurina. Sotsiaalne mobiilsus.
- Ühiskonna sidusus. Sotsiaalne õiglus. Majanduslik ja sotsiaalne ebavõrdsus. Vaesus. Vaesuseleevendamise meetmed.
- Sotsiaalsed institutsioonid: perekond, riik, turg, meedia.

1.2 Nüüdisühiskond ja selle kujunemine

- Avalik ja erasektor. Kodanikuühiskond. Tööstusühiskond.
- Postindustriaalne ühiskond. Infoühiskond. Teadmusühiskond. Siirdeühiskond. Healuühiskond.
- Ühiskonna jätkusuutlikkus.

Õpitulemused:

Kursuse lõpus õpilane:

- 1) kirjeldab nüüdisühiskonda, selle struktuuri ning toimimispõhimõtteid, ühiskonnaelu valdkondi ja nende omavahelist seotust ning oskab ennast suhestada ühiskonna arenguga;
- 2) tunneb demokraatia põhimõtteid ning vorme, analüüsib ja väärtustab demokraatia võimalusi (sh kodanikuaktiivsust) ning hindab ohte;
- 3) iseloomustab nüüdisühiskonna peamisi probleeme Eestis, Euroopas ja maailmas, analüüsib sotsiaalsete pingete ja probleemide tekke põhjusi, kirjeldab sellest tulenevaid ohte ning on valmis oma võimaluste piires lahenduste leidmisele kaasa aitama;
- 4) teab euroopalikke põhimõtteid sotsiaalkaitse alal ning oskab vajaduse korral otsida abi;
- 5) on kujundanud oma kodanikupositsiooni Eesti, Euroopa ja globaalses kontekstis ning tunneb kodanikualgatuse võimalusi;
- 6) tunneb ning järgib inim- ja kodanikuõigusi ning -vabadusi, seisab vastu humanistlike ja demokraatlike väärtuste eiramisele ning tunneb kodanikuvastutust;
- 7) oskab koguda sotsiaal-poliitilist ja majanduslikku teavet, sh meediast, seda kriitiliselt hinnata, süstematiseerida ning kasutada;
- 8) seletab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid nüüdisühiskond, tööstusühiskond, postindustriaalne ühiskond, infoühiskond, teadmusühiskond, healuühiskond, siirdeühiskond, demokraatia, ühiskonna jätkusuutlikkus, kodanikuühiskond, avalik, äri- ja mittetulundussektor, otsene ja esindusdemokraatia, huvirühm, mittetulundusühing, sotsiaalne mobiilsus, inim- ja kodanikuõigused, intellektuaalomand, pluralism, sotsiaalne turvalisus, sotsiaalkindlustus, sotsiaalabi, ühishüved.

2. Riik ja poliitika demokraatlikus ühiskonnas

2.1 Riik ja riigivormid

- Riigi põhitunnused. Riigi funktsioonid. Riigiorganid.
- Poliitiline režiim: demokraatia, diktatuur. Autoritaarne ja totalitaarne režiim. Parlamentaarne ja presidentaalne demokraatia.
- Demokraatia ohud.

2.2 Õigusriik ja võimude lahusus.

- Õigusriigi põhimõtted. Võimude lahusus ja tasakaalustatus.
- Kõrgem seadusandlik võim. Parlamendi struktuur ja ülesanded. Opositsioon, koalitsioon. Seadusloome.
- Kõrgem täidesaatev võim. Valitsuse moodustamine. Enamus- ja vähemusvalitsus. Valitsuse ülesanded.
- Riigipea. Riigipea roll parlamentarismi ja presidentialismi korral.
- Kohtuvõim. Eesti kohtusüsteem. Õigusvahemees (ombudsman), õiguskantsler. Euroopa Inimõiguste Kohus.
- Avalik teenistus. Bürokratia. Riigikontroll.
- Kohalik omavalitsus, selle struktuur ja ülesanded. Keskvõimu ja kohaliku võimu suhe.

2.3 Inimõigused

- Inim- ja kodanikuõigused.
- Võrdõiguslikkus. Sotsiaalsed õigused ja sotsiaalne kaitse.
- Rahvusvahelised ja riigisised inimõiguste kaitse mehhanismid. Inimõiguste rikkumine. Inimkaubandus. Lapstööjõud.

2.4 Poliitilised ideoloogiad

- Ideoloogia mõiste ja tähendus riigivalitsemises.
- Liberalism, konservatism, sotsiaaldemokraatia. Vasak- ja parempoolsus erinevates poliitikavaldkondades. Äärmusideoloogiad (natsism, fašism, kommunism, islami fundamentalism).

2.5 Valimised

- Demokraatlike valimiste põhimõtted.
- Peamised valimissüsteemid.
- Valimiskäitumine, valimiste tulemused.
- Riigikogu. Kohalike omavalitsuste volikogude ja Euroopa Parlamendi valimised Eestis. E-valimised.

2.6 Erakonnad ja kodanikuühendused

- Huvid, nende realiseerimine ühiskonnas.
- Erakonnad. Huvirühmad.

- Kodanikuühiskond, kaasamine.

2.7 Euroopa Liidu valitsemiskord ja toimimine

- Euroopa Liidu institutsioonid ja nende ülesanded: Euroopa Parlament, Euroopa Liidu Ministrite Nõukogu, Euroopa Komisjon, Euroopa Ülemkogu, Euroopa Kohus.
- Euroopa Liidu poliitikavaldkonnad.

Õpitulemused:

Kursuse lõpus õpilane:

- 1) kirjeldab demokraatliku valitsemiskorralduse toimemehhanisme Eestis ja Euroopa Liidus ning valitsemises osalemise võimalusi;
- 2) iseloomustab poliitilisi ideoloogiaid ja kujundab oma põhjendatud eelistused;
- 3) tunneb Eesti ja Euroopa Parlamendi valimissüsteemi ning mõistab oma kohustust valijana;
- 4) oskab kasutada Eesti Vabariigi põhiseadust ja teisi õigusakte ning kaitsta seaduslike vahenditega oma huve ja õigusi;
- 5) oskab suhelda vajaduse korral riigi- ja kohalike asutustega;
- 6) on kursis ühiskondlik-poliitiliste sündmustega, mõistab tänapäeva ühiskonna probleeme ning pakub võimaluse korral lahendusi;
- 7) seletab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid: riik, monarhia, vabariik, unitaarriik, föderatsioon, konföderatsioon, parlamentarism, presidentialism, kodakondsus, demokraatia, diktatuur, avalik haldus, bürokraatia, korruptsioon, ideoloogia, liberalism, konservatism, sotsiaaldemokraatia, erakond, vasakpoolsus, parempoolsus, tsentrism, õigusvahemees (ombudsman), õiguskantsler, riigikontroll, majoritaarne ja proportsionaalne valimissüsteem, e-valimised, õigusriik, seadusandlik võim, opositsioon, koalitsioon, fraktsioon, täidesaatev võim, koalitsioonivalitsus, enamus- ja vähemusvalitsus, kohtuvõim, riigipea, põhiseaduslikkuse järelevalve, regionaalpoliitika, kohalik võim, Euroopa Liit, Euroopa Parlament, Euroopa Liidu Ministrite Nõukogu, Euroopa Komisjon, Euroopa Ülemkogu, Euroopa Kohus, Euroopa Nõukogu, Euroopa Inimõiguste Kohus.

II kursus „Majandus ja maailmapoliitika“

1. Majanduse toimimine

1.1 Riik ja majandus

- Ühiskonna majandusressursid ehk tootmistegurid. Ettevõtlikkus.
- Majandussüsteemid. Majanduse sektorid, nende arengusuundumused. Ettevõtetus.
- Riigi roll majanduse korraldamises.
- Euroopa Liidu roll Eesti majanduses. Euro.
- Majandusarengu tsüklilisus.
- Väliskaubanduse piirangud.

- Makromajanduse põhinäitajad: sisemajanduse kogutoodang, eelarve tasakaal, inflatsioon, tarbijahinnaindeks. Impordi-eksporti tasakaal. Riigi välisvõlg.
- Fiskaalpoliitika. Riigieelarve. Maksukoormus. Maksud.

1.2 Tööturg ja hõive

- Tööjõud ja mitteaktiivne rahvastik.
- Tööturg. Rollid tööturul. Tööhõive. Tööpuudus, tööjõupuudus.
- Hõivepoliitika Eestis ja Euroopa Liidus. Aktiivsed ja passiivsed tööturumeetmed.
- Tööränne.
- Ettevõtlust, töösuhteid ja intellektuaalse omandi kaitset reguleerivad tähtsamad õigusaktid.

1.3 Tarbimine ja investeerimine

- Üksikisik turumajanduskeskkonnas. Vajadused, võimalused ja tarbimiskäitumine. Ostukorv.
- Laenud, laenuriskid.
- Tarbijakaitse.
- Investeerimine, aktsiad. Pensionifondid.

2. Maailma jätkusuutlik areng ja maailmapoliitika - üleilmastumine ja rahvusvahelised suhtlused

2.1 Nüüdisaja maailma mitmekesisus ja rahvusvaheline suhtlemine

- Maailma rassiline, rahvuslik ja religioosne mitmekesisus. Maailma arengu ebaühtlus.
- Rahvusvahelise suhtlemise põhimõtted ja viisid.
- Vastuolud tänapäeva maailmas.
- Riikidevaheline koostöö, vastuolude ületamise võimalused. Rahvusvaheline julgeolek ja koostööorganisatsioonid: G7, OECD, Euroopa Nõukogu, NATO, ÜRO.
- Üleilmastumine. Globaalprobleemide mõju riikide seotusele, lahenduste otsingud.
- Humanitaarõiguse põhimõtted ja olemus; rahvusvahelise humanitaarõiguse rikkumise juhtumid. Lapssõdurid. Illegaalne immigratsioon ja põgenikud. Inimkaubandus.

2.2 Kommunikatsioon ja infopädevus

- Teabe edastamise erinevaid võimalusi ja mõju;
- Leidmine, kriitiline hindamine, süstematiseerimine ja kasutamine uut infot, autoriõiguste arvestamine ja intellektuaalse omandi kaitset;
- Õigustekste leidmine ja kasutamine, sealhulgas rahvusvahelisi

Õpitulemused:

Kursuse lõpus õpilane:

- 1) on omandanud ülevaate nüüdisaegse majanduse toimimisest ja erinevatest majandussüsteemidest;
- 2) iseloomustab riikide majandusliku suhtlemise põhimõtteid;
- 3) väärtustab säästva majanduse põhimõtteid;

- 4) tunneb tarbija ning ettevõtja rolli ühiskonnas, mõistab nende ühis- ja vastandlikke huve;
- 5) tunneb maksupoliitikat, selle mõju üksikisikule ja ühiskonnale, väärtustab maksude maksmist kui kodaniku ja ettevõtja panust ühiskonna heaolusse;
- 6) teab oma võimalusi ning oskab käituda tööturul; mõistab elukestva õppe olemust ja vajadust;
- 7) oskab leida majandusteavet, kasutada selle töötlemiseks asjakohaseid statistilisi meetodeid ning esitada tulemusi suuliselt, visuaalselt ja kirjalikult;
- 8) tunneb töösuhteid, ettevõtlust ning intellektuaalse omandi kaitset reguleerivaid olulisemaid õigusakte;
- 9) teab ja kasutab kontekstis mõisteid: majandusressurss, turumajandus, segamajandus, makromajanduspoliitika, fiskaalpoliitika, rahapoliitika, SKT, inflatsioon, tarbijahinnaindeks, import, eksport, proportsionaalne ja progressiivne tulumaksusüsteem, otsene ja kaudne maks, sotsiaalkindlustusmaks, töötuskindlustusmaks, brutopalk, netopalk, varimajandus, ümbrikupalk, tööturg, tööhõive, tööpuudus, tööjõupuudus, aktiivsed ja passiivsed tööturumeetmed, heitunu, innovatsioon, autoriõigus, indikatiivne ostukorv, tarbijakaitse, tööandja, töövõtja, toll, Euroopa ühisturg, euro.

3. Õpitulemused

Gümnaasiumi lõpuks õpilane:

- 1) tunneb riigivorme ja riigi ülesandeid, väärtustab ja järgib demokraatia põhimõtteid, inim- ja kodanikuõigusi, kaitseb oma huve ja õigusi, arvestades teiste inimeste õigusi;
- 2) tunneb nüüdisühiskonna ülesehitust ja ühiskonnaelu valdkondi: majandus, õigus, sotsiaalelu, kultuur, haridus, kommunikatsioon;
- 3) on aktiivne kodanik ja suhestab ennast ühiskonna arenguga, osaleb aktiivselt ja vastutustundlikult ühiskonnaelus, sh kodanikualgatusprojektides koostöös kogukonna, avaliku sektori ja teiste partneritega;
- 4) mõistab majanduse toimimise põhialuseid ning tarbija ja ettevõtja rolli, huve ja õigusi ühiskonnas, analüüsib enda majanduskäitumist; järgib majandusliku mõtlemise põhialuseid tarbijana; mõistab ettevõtluse kui ühiskonna toimimise põhilise alustala rolli ühiskonnas väärtuse loojana, tööandjana, riigi rikkuse tagajana, peamise maksumaksjana ja ühiskonna elu mõjutajana;
- 5) mõistab riikidevahelise poliitilise, majandusliku ning kultuurisuhtluse põhimõtteid, sise- ja välispoliitilisi toimetehhanisme, tunneb tähtsamaid rahvusvahelisi organisatsioone ja Eesti osa nendes;
- 6) leiab, hindab, süstematiseerib ja kasutab infot kriitiliselt, loob uut teavet, arvestab autoriõiguste ja intellektuaalse omandi kaitsega, oskab leida ja kasutada õigustekste.

4. Hindamine

- Kujundav
- Jooksev

- Kokkuvõttev

Jooksva hindamise puhul õpilasel peab olema mitte vähem kui 3 jooksvat hinnet, mille alusel moodustub kursuse lõplik hinne.

Jooksev hindamine sisaldab:

- Hinded suulise vastuse eest
- Hinded kirjaliku küsitluse alusel
- Esitluste eest

Iga kursus viiakse läbi vähemalt üks kontrolltöö või mõned kontrolltööd / testid.

Kokkuvõttev kontrolltöö on kohustuslik õpilasele, kellel puudub/puuduvad hinne/hinded jooksva kontrolltöö eest. Õpetaja võib õpilast hinnata vestluse käigus.

Kokkuvõtva kontrolltöö põhjal, mis sisaldab kõiki hindava perioodi teemasid, võib panna kõrgema kokkuvõtva hinde.

Ühiskonnaõpetuses hinnatakse arutlusoskust, erinevate allikate, sh õigustekstide tõlgendamist ja analüüsi, ühiskondlike probleemide analüüsi ja oma seisukoha kujundamise ning selle põhjendamise oskust; aga ka kodanikuvalmidust ja -vastutust ühistegevuses osalemise, ühiskonnaliikmele kohustuslike toimingute, sh vajalike dokumentide täitmise oskuse jt eakohaste ülesannete kaudu. Väitluses hinnatakse oskust kuulata aktiivselt teise osapoole väiteid ning oskust esitatud väidetele tõenduspõhiste argumentidega vastata.

Hindamise kriteeriumid

5	1) Analüüsib kriitiliselt infot, erinevaid teabeallikaid, hindab allika või käsitluse usaldusväärsust, eristab fakti arvamusest; selgitab sündmuste või protsesside erineva tõlgendamise põhjuseid. 2) Kasutab ühiskonnast sõnavara väga heal tasemel. 3) Korrigeerib oma eksimusi, koostab uurimusi ja kaitseb oma uurimistööd. 4) Funktsionaalne kirjaoskus lai (kriitiline mõtlemine, arutlusoskus, järelduste tegemine ja seoste loomine ning oma seisukoha kujundamine ja põhjendamine). 5) Osaleb diskussioonis aktiivselt. Osaleb muuseumi tundides aktiivselt. 6) Kasutab IKT vahendeid info hankimiseks ning oma töötulemuste esitlemiseks. 7) Allikaanalüüs - leiab olulise info, oskab selle tõlgendada ja kommenteerida. Leiab info erinevatest teabeallikatest (dokumentide, allikmaterjali ja piltidega) oskab seda infot kasutada, kriitiliselt hinnata ja analüüsida. 8) Tunneb mõisteid ja fakte ja oskab kontekstis kasutada. 9) Tunneb ajastute iseloomulikke tunnuseid ja vaimulaadi. 10) Ajas orienteerumise oskus väga hea - mõistab seoseid, eristab fakti arvamusest.
4	1) Orienteerub erinevatest teabeallikatest. 2) Kasutab ühiskonnast sõnavara piisavalt. 3) Funktsionaalne kirjaoskus piisav. 4) Osaleb diskussioonis. Osaleb muuseumi tundides tihti.

	<p>5) Kasutab IKT vahendeid info hankimiseks ning oma töötulemuste esitlemiseks.</p> <p>6) Allikaanalüüs - leiab olulise info ja kommenteerida.</p> <p>7) Mõisteid ja fakte tunneb hästi, aga eksib nendes kontekstis kasutades.</p> <p>8) Ajas orienteerumise oskus hea (mõistab seoseid piisavalt).</p>
3	<p>1) Orienteerub erinevatest teabeallikatest.</p> <p>2) Kasutab ühiskonnast sõnavara mitte piisavalt.</p> <p>3) Funktsionaalne kirjaoskus mitte piisav.</p> <p>4) Osaleb diskussioonis. Osaleb muuseumi tundides haruharva.</p> <p>5) Kasutab IKT vahendeid info hankimiseks ning oma töötulemuste esitlemiseks.</p> <p>6) Allikaanalüüs - mitte alati oskab leia olulise info ja kommenteerida.</p> <p>7) Mõisteid ja fakte tunneb puudulikult ja eksib nendes kontekstis kasutades.</p> <p>8) Ajas orienteerumise oskus nõrk (mõistab seoseid ebapiisavalt).</p>
2	<p>1) Orienteerub erinevatest teabeallikatest ebapiisavalt.</p> <p>2) Kasutab ühiskonnast sõnavara ebapiisavalt.</p> <p>3) Funktsionaalne kirjaoskus ebapiisav (kriitiline mõtlemine, arutlusoskus, järelduste tegemine ja seoste loomine ning oma seisukoha kujundamine ja põhjendamine puudub).</p> <p>4) Ei osale diskussioonis. Ei osale muuseumi tundides.</p> <p>5) Ei kasuta IKT vahendeid info hankimiseks ning oma töötulemuste esitlemiseks.</p> <p>6) Allikaanalüüs - ei leia olulist infot ja ei oska seda kommenteerida.</p> <p>7) Ajas orienteerumise oskus puudulik (ei mõista seoseid).</p>
1	Üldteadmised ei vasta õppekava nõuetele.

5. Õppekirjandus

- Maris Lauri, Heiko Pääbo, Rene Vark. Ühiskonnaõpetuse õpik gümnaasiumile. Maurus, 2019.
- Liana Roosmaa, Tõnis Saarts, Ühiskonnaõpetuse õpik gümnaasiumile. I ja II osad. Maurus, 2019.
- Ühiskonnaõpetuse töölehed.
- Riigiasutuste ja –ametite kodulehed, meediaväljaanded
- Erinevad materjalid Internetist

6. Õppevahendid

- Õpik
- Internet
- Õppefilmid
- Ajalehed ja ajakirjad, töölehed

- Konspekt